

Tko na pr. u Matoševim stihovima:

*Ljubav bol je, plamen,
Al mūči samo, kad sam sâm — kô kamen.*
(Samotna ljubav), i:

*Što može reći proza, dajmo prozi,
A strofa treba magijom da dira
I budi u nama ono, gdje su bozi*
(Mladoj Hrvatskoj)

ne će osjetiti, da su »kamen« i »bozi« samo vanjski refleksi za »plamen« i »prózi«? Tako je i jednoga suvremenoga pjesnika srok naveo na to, da jednoga druga obdari mrenom (... u očnoj mreni — zadrži plamen crven i žut), samo da bi dobio rimu za »ovamo kreni«. Kako te sugestije riječi, i asocijacije, koje se zatim za njih vežu, mogu izazivati sasvim određene predodžbe, pokazuje i Preradović u »Mujezinu«, u kojem je zbog jedne riječi, koju je izazvala rima, kaurina otjerao pod zemlju i pretvorio u otrovnicu i malne u krticu, koja *pod vjerom vječni ruje rov*:

Krivim putem srće u propasti jaz,
A tom svemu kriv je taj kaurski gmaz,
To prokletu leglo, ta kuga, taj trov,
Što pod našom vjerom vječni ruje rov.

Kao što se vidi, jezična analiza može mnogo pomoći, da se otkriju i uoče neke slabosti, koje nisu za sve pjesnike jednake i iz kojih bi mnogi mogli štošta naučiti.

NEKOLIKO RIJEČI O ODJECIMA NOVOSADSKOG SASTANKA

Ljudevit Jonke

Već je eto prošla godina dana od Novosadskog sastanka, koji je 10. prosinca 1954. donio poznate zaključke o hrvatskosrpskom jeziku i pravopisu. Neke točke toga dogovora već se i provode u djelo: Pravopisna komisija srpskih i hrvatskih jezičnih stručnjaka već je pretresla znatan dio pravopisne građe te njezin posao postepeno prelazi u završnu fazu; marljivo se već radi i na ispisivanju jezične građe iz djela najistaknutijih hrvatskih i srpskih književnika, učenjaka i publicista u obadjevima redakcijama, u novosadskoj i zagrebačkoj. Pa ipak ponegdje se još uvijek pojavljuju različita mišljenja o smislu i duhu Novosadskih zaključaka. Nije to ni čudno, jer se radi o problematici, koja zanima milijune naših ljudi, a nije ni tako jednostavna, kao što se u prvi mah čini.

Jedno takvo mišljenje bilo je izneseno i u 5.—6. svesku beogradskog »Našeg jezika« u VI. knjizi godine 1955. U članku »Novosadski dogovor prema odzivima na nj« Mihailo Stevanović prikazuje odjeke Novosadskog dogovora u našoj štampi te nekoliko puta spominje i moja tumačenja Novosadskih zaključaka, ali se s nekima od njih ne slaže te ih pobija. S obzirom na to, što se radi o vrlo važnim problemima, mislim, da je korisno izvesti stvar na čistac i ne ostaviti dva različita tumačenja bez pobližeg osvjetljenja. Novosadski zaključci zaista ne bi postigli svoju svrhu, kad bi se jezični problemi na temelju različitih tumačenja različito rješavali. No nameće se odmah pitanje, kako je uopće moguće, da o tako jasno stiliziranim zaključcima dolazi do različitih tumačenja. Kada stvar potanje raspravimo, vidjet ćemo, da do toga dolazi: 1. zbog pogrešnog citiranja Zaključaka, 2. zbog potenciranja smisla samih Zaključaka i 3. zbog zanemarivanja prirodnog prava književnog jezika. Pokazat ću to potanje s nekoliko primjera baš iz onih dijelova članka, u kojima M. Stevanović pobija moja tumačenja Zaključaka u 3. broju prošlogodišnjeg »Jezika«.

Na str. 142.—144. M. Stevanović se protivi prilagođavanju tekstova za hrvatsku i srpsku publiku i zalaže se za objavljivanje tekstova onako, kako su prvobitno napisani ili prevedeni. O tome se u Novom Sadu mnogo raspravljalo, pa je nakon živahne diskusije zaključeno, da neke tekstove ne treba »prevoditi«, a neke opet treba. Među prvima su spomenuti umjetnički i naučni tekstovi, a među drugima svakidašnji tekstovi, koji služe za saopćavanje, dakle tekstovi novinski, oglasni, uredovni, radio-vijesti i sl. Pritom je postupak »Borbe«, koja ima dvije jezične redakcije teksta, jednu beogradsku i drugu zagrebačku, za dvije publike, ocijenjen kao pravilan i koristan. Stoga u 8. točki Zaključaka nije o tome donesen nikakav opći dekret, kojim bi se zabranjivalo svako »prevođenje« tekstova, nego je shvaćanju i širokogrudnosti izdavača prepušteno, da prosudi, što treba prevoditi, a što ne. Izričito se ističe, da »treba spriječiti štetnu pojavu samovoljnog »prevođenja« tekstova i poštovati originalne tekstove pisaca«. Takva dakle rečenica, koja osuđuje »samovoljno prevođenje«, ne osuđuje dakako dogovorno i korisno »prevođenje« i ima posve drugačije značenje od Stevanovićeva tumačenja. Stevanović naime na 142. i 143. strani »Našeg jezika« veli doslovno ovo: »Na Dogovoru je od većine učesnika kao negativno ocenjeno, a u 8-oj tački Zaključaka izričito istaknuto da »treba spriječiti štetnu pojavu »prevođenja« tekstova i poštovati originalne tekstove pisaca.« To dakako ima sasvim drugačije značenje, nego što sam ja protumačio. A zašto? Zato, što u Stevanovićevu tekstu nema riječi »samovoljnog« ispred »prevođenja«. Bez riječi »samovoljnog« zaista se osuđuje svako prevođenje, a s riječju »samovoljnog« samo neko. Tu je dakle Stevanović pogrešno protumačio tekst zato, što je pogrešno citirao Zaključke. A originalni tekst Zaključaka, koji se može vidjeti na fotografiji originala

s potpisima učesnika u siječanjskom broju »Letopisa Matice srpske« godine 1955., na drugoj strani, glasi ovako: »Treba sprečiti štetnu pojavu samovoljnog »prevođenja« tekstova i poštovati originalne tekstove pisaca.« Na žalost, i »Naš jezik«, objavljujući Novosadske zaključke u sv. 3.—4. knjige VI. na str. 88., također je u toj osmoj točki izostavio tu riječ »samovoljno«, premda se o unošenju te riječi u Zaključke na Novosadskom sastanku živahno raspravljalo i premda je ta riječ unesena u Zaključke jednoglasnim pristankom svih učesnika. Da su i Stevanović i »Naš jezik« točno citirali originalan tekst Zaključaka, koji je već prije toga bio objavljen u »Letopisu Matice srpske« i na fotografiji Zaključaka i na 122. strani spomenutog broja »Letopisa«, ne bi uopće došlo do različitog i pogrešnog tumačenja 8. točke. No s obzirom na to, što baš ta riječ »samovoljno« daje tekstu drugačije značenje, mislim, da bi bila dužnost »Našeg jezika«, da bar naknadno obavijesti svoje čitaoce o točnom tekstu 8. točke Zaključaka. Jer »na terenu« će se sasvim drugačije postupati po točnom tekstu, a sasvim drugačije po krnjem.

A kako se potenciranjem smisla Novosadskih zaključaka dolazi do pretjeranih zaključaka, pokazuje Stevanovićevo tumačenje o nazivu hrvatskoga ili srpskoga jezika na 146. strani, po kojem on hoće da pokaže, kako su u službenoj upotrebi samo nazivi *srpsko-hrvatski* i *hrvatsko-srpski* u duhu Novosadskih zaključaka. O tome je on potanje pisao i u 4. broju »Jezika« godine 1955. No druga točka Novosadskih zaključaka veli doslovno ovo: »U nazivu jezika nužno je uvijek u službenoj upotrebi istaći oba njegova sastavna dijela.« Težište je smisla te druge točke upravo u tome, da se u službenoj upotrebi istaknu oba narodna imena, a da li je to u obliku *srpskohrvatski*, *hrvatskosrpski*, *srpsko-hrvatski*, *hrvatsko-srpski*, *hrvatski ili srpski*, *srpski ili hrvatski*, to već nije tako važno. Isticanjem obaju imena u službenoj upotrebi željelo se i nazivom jezika ojačati bratstvo i jedinstvo naših naroda, a između tih šest varijanata pobijedit će u slobodnoj utakmici onaj naziv, koji je najživotniji i najpraktičniji. Vrlo je vjerojatno, da će to biti baš nazivi *srpsko-hrvatski* i *hrvatsko-srpski*, no kao što je već pokazao prof. Mate Hraste u članku »O nazivu našega jezika« u zagrebačkom »Jeziku« (god. 1955., br. 4., str. 107.—110.), tu zaista nisu potrebna nikakva dekretiranja, nego istinski rad u duhu Novosadskih zaključaka. O tom se pitanju u Novom Sadu prilično raspravljalo, pa da su se učesnici složili u prihvaćanju samo jednog naziva, oni bi to i unijeli u Zaključke. Stevanović dakle zaključuje više, nego što sadržavaju Zaključci. Odatle i nesporazumci, do kojih pri realnom, a ne potenciranom tumačenju teksta ne bi uopće ni došlo.

Na str. 142. svoga članka Mihailo Stevanović odbija i potrebu prilagodavanja nastavnika književnom govoru kraja, u kojem djeluju. O tome sam ja govorio na Novosadskom sastanku kao o važnom elementu širenja

jezične snošljivosti. Da je to zaista važan element za širenje jezične snošljivosti, pokazalo se i u raspravi na godišnjoj skupštini Hrvatskoga filološkog društva u Zagrebu godine 1955. i 1956. Svaka jezična nepopustljivost i nesnošljivost dovodi do stvaranja frontova, vidljivih ili nevidljivih, i donosi štetu osnovnoj misli Novosadskog sastanka. Historijska je činjenica, da je u hrvatskim školama ijekavski govor štokavskoga narječja nastavni jezik, što dakako ne isključuje ni mogućnost ni potrebu da se potanko upozna i ekavski govor štokavskog narječja i čitaju ekavski tekstovi. Unakrsno miješanje obaju govora u nastavi ne ide u prilog usvajanju sigurne pismenosti, nego naprotiv jezične nesigurnosti. Stoga je i prirodno i pedagoški važno, da se nastavnik postepeno prilagodi onom govoru i onoj terminologiji, koja je u nekoj republici u općoj upotrebi. Nastavnik je visokokvalificirani stručnjak i on može i mora poznavati oba govora, pa mu ni potreba prilagodavanja ne zadaje nikakvih teškoća. Takvo se prilagodavanje vrši svagdje na svijetu, jer to traže u prvom redu pedagoški razlozi. Nisu djeca radi nastavnika, nego su nastavnici radi djece. Insistiranje samo na svome prema čitavom kolektivu znači zapravo jezičnu isključivost, a možda i nesnošljivost. O tom se govorilo i na Slavističkom sastanku u Ohridu u svibnju 1955., pa su to delegati iz svih četiriju republika, u kojima se govori hrvatskim ili srpskim jezikom, u neslužbenom razgovoru i u diskusiji na kongresu isticali kao normalan zahtjev za nastavnike. O tome je govorio na godišnjoj skupštini Hrvatskoga filološkog društva 29. siječnja 1956. delegat Udruženja za srpskohrvatski jezik i književnost NR Srbije prof. Dragiša Živković, koji je prikazao mišljenje svojih drugova iz Srbije o tome pitanju i među ostalim rekao: »Pedagoški nazori zahtevaju, da se nastavnik služi onim govorom, koji govore njegovi učenici«, ali je ujedno istakao, da na nastavnike treba u tom smislu djelovati prijateljskim razgovorom i dogovorom, a ne na osnovi službenih intervencija. To je uostalom i duh Novosadskoga sastanka: prijateljski razgovor i dogovor, stvaranje snošljive atmosfere, priznavanje prirodnoga prava književnoga jezika, međusobno popuštanje i razumijevanje. Baš suprotno od nepopustljivosti i insistiranja samo na svome. To Živkovićevo mišljenje usvojio je i izvijestitelj »Vjesnika« Zlatko Munko u članku »Nesretni jat izaziva smutnje« (»Vjesnik« od 19. II. 1956., str. 7.), premda je inače u članku pokazao, da mu baš nisu jasni jezični problemi i da mu nedostaje potreban takt za rješavanje takvih pitanja, jer je sve strelice svoga pera upravljao samo na jednu stranu. No već prije toga takvo rješenje preporučuje prof. Josip Mišić u »Školskim novinama« od 17. II. 1956., a takvo je gledište prihvatio i upravni odbor Hrvatskoga filološkog društva na sjednici 6. II. 1956. i odlučio, da u tom smislu stupi u dodir s Udruženjima za srpskohrvatski jezik u Beogradu, Sarajevu i Titogradu radi izdavanja zajedničkih preporuka.

Ako je još potrebno štogod reći o tom prilagođavanju nastavnika govoru kraja, u kojem djeluju, onda bi valjalo reći, da je ono zaista u duhu Novosadskih zaključaka, jer su po pravilnoj formulaciji M. Stevanovića »oni samo postavili zahteve da se ubuduće radi ono što će doprineti prirodnom razvoju našeg književnog jezika u pravcu njegove sve veće jedinstvenosti«. A Stevanovićevo protivljenje prilagođavanju, premda se on kao rođeni ijekavac potpuno pravilno prilagodio beogradskoj ekavskoj sredini, protivi se upravo prirodnom pravu književnog jezika. I tu dakle M. Stevanović ide dalje od Novosadskih zaključaka, koji u osnovi znače širokogrudnost, poštovanje svega u području hrvatskosrpskoga jezika i postepeno utiranje putova za zbližavanje jezika srpske i hrvatske književnosti. Stoga je eto njegovo mišljenje i ostalo osamljeno.

O svemu tome nije mi ni drago ni ugodno da pišem, no dužnost mi je kao učesniku Novosadskog sastanka da upozorim ne samo na točan tekst, nego i na duh Novosadskih zaključaka, kad se već pojavljuju pogrešna tumačenja. Duh je Novosadskog sastanka i njegovih zaključaka sadržan već u samom tekstu raspisivanja ankete, kada je naglašeno, da je potrebno naći putove i načine, kako da se jezik hrvatske i jezik srpske književnosti približe, a ne da idu u raskorak. To treba raditi postepeno i osjetljivo, u duljem vremenskom razmaku, s razumijevanjem bitnih osobina književnog jezika uopće, za koji moderna lingvistička nauka postavlja kao najzdraviji princip upravo princip elastične stabilnosti, t. j. princip poštivanja onoga, što postoji, i postepenog unošenja zdravih i prirodnih jezičnih novosti. Bez takva postupanja narušava se u književnom jeziku i njegova određenost i točnost, što su osnovne osobine izgrađenog književnog jezika. U našoj konkretnoj situaciji lingvisti su se našli u nezavidnom položaju, da idu ispred razvitka jezika. Upravo je u takvu položaju potrebno majstorstvo, da se pronađe mjera, po kojoj će nam se književni jezik razvijati organski, bez nasilja, bez poremećaja, ali s diskretnim upravljanjem, koje će mu koristiti. U tom je smislu pogrešan i postupak zagrebačkog »Vjesnika«, koji dobru hrvatsku riječ *oborine*, koju svi znamo i razumijemo, u vijestima neprestano zamjenjuje riječju *padavine*, kojoj se se tek privikavamo. Velika je naime razlika između usporednog upotrebljavanja dvaju posve dobrih izraza i između potpunog odbacivanja kojega dobrog izraza. Sve, što je preoštro, od književnog se jezika odbija, jer život jezika, kako je to i prof. Belić nekoliko puta istakao, ide svojim putem, a gramatičari na nj razmjerno malo djeluju. Zadovoljimo se u prvi mah onim, što je istakao Novosadski sastanak: da pronađemo i odredimo putove, po kojima će se jezik hrvatske književnosti i jezik srpske književnosti približavati, a ne udaljavati! A prije svega, dakako, kada tumačimo Novosadske zaključke, prijeko je potrebno, da se držimo originalnog teksta, pa ne ćemo tako lako pogriješiti.

BILJEŠKE O STILISTIČKOJ VRIJEDNOSTI IMENSKE KONSTRUKCIJE

Franjo Čale i Mate Zorić

Stilske osobine u govoru pojedinca, manifestanta jezika kao socijalne pojave i *ustanove*,¹ uvjetovane su određenim društveno-psihološkim okolnostima u trenutku, kad on jezično izražava izvjesnu stvarnost. Ako čitava jedna grupa u jednakim uvjetima postiže paralelne *stilske* osobine, onda one postaju *stilistička* karakteristika jedne socijalne sredine. Tako se može govoriti o jeziku nauke, vojske, novina, činovništva i t. d., ma da svaki od njih pripada jedinstvenoj jezičnoj zajednici. U nas, uglavnom, nema radova, koji bi osvjetlili osobine tih pojedinih govora. (Vidi: Lj. Jonke, »O raznolikoj službi književnog jezika«, *Jezik*, I/1953, 4, 100—105.) Zato i ne možemo još ni izdaleka govoriti o poznavanju izražajnih vrijednosti suvremenoga hrvatskoga jezika, kojemu nedostaje neophodna moderna stilistika.²

Pogledajmo na pr. upotrebu imenske konstrukcije, koja se sve češće javlja, a katkad i pretjerano upotrebljava.³ Ova novija izražajna osobina nekih sredina zaslužuje posebnu pažnju. Osobito je česta u jeziku novina i administracije (»predloženo je *odlaganje* primjene Uredbe«, »investicije predviđene za *unapređenje* proizvodnje«), nalazimo je u oglasima i zabranama, u tramvaju, kinu i željeznici (»Zavod za *osiguranje* radnika«, »zabranjeno *pušenje*«, »*ulaz* slobodan« i t. d.); često je čujemo u jeziku intelektualaca, osobito na sastancima i konferencijama (na pr. na jednoj konferenciji sindikata sveučilišnih nastavnika: »treba postići mogućnost *izdavanja*«, »djelovanje na *poboljšanje* programa«, »vezan s problemom *uzdizanja*«); konačno, evo kako se jedan naš pisac služi imenskom konstrukcijom, da bi evocirao birokratsku sredinu: »Svaka čast, što se volite napadno odijevati, ali smoking je naš! Uljudno molimo *vraćanje* te fine tkanine.«⁴

U novijoj se lingvistici dosta proučavaju imenske konstrukcije. Njihovu je upotrebu u suvremenom francuskom jeziku studirao Alf Lombard (*Les constructions nominales en français moderne*, Uppsala-Stockholm, 1930), koji donosi primjere iz njemačkog, engleskog i danskog jezika. U članku »Complementi avverbiali in funzione determinativa« (*Lingua nostra*, Firenze, 1955, 2, str. 58.—62.) ovu pojavu u talijanskom jeziku pri-

¹ Usp. G. Devoto, *Studi di stilistica*, Firenze, 1950., str. 14. i d.

² Možda bi to bilo bolje nazvati »stilističkom gramatikom« (usp. P. Guberina, »Pro-cédés stylistiques et stylographiques: analyse scientifique et littéraire«, *Literature and Science*, B. Blackwell, Oxford, str. 53).

³ Usp. V. Vratović, »Neke primjedbe o stilu naših rečenica«, *Jezik*, III/1954., 1, str. 25.—27.

⁴ Fadil Hadžić, »Državni smoking«, *Kerempuh*, 1955., 1, str. 21.